

FRANTIŠEK JURIGA

MILUJ
BLÍŽNEHO
SVOJHO

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Copyright © 2019 František Juriga
Cover design © 2019 Ľubica Končeková
Slovak edition © 2019 Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov,
spol. s r. o., Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

Vydanie knihy finančne podporil Literárny fond

a

OČKON spol. s r. o.,
Spoločnosť GD TEAM,
Ing. Peter Blizniak,
Ing. Jozef M. Kováč,
Ing. I. Záthurecký

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV,
spol. s r. o.

František Juriga: Miluj blížneho svojho
Zodpovedná redaktorka Zuzana Huďová
Obálka, grafická úprava a sadzba Ľubica Končeková
Tlač P + M, s. r. o., Turany
Prvé vydanie
Vytlačené na Slovensku

ISBN 978-80-8202-092-5

FRANTIŠEK JURIGA

**MILUJ
BLÍŽNEHO
SVOJHO**

Knižku venujem pamiatke svojich rodičov –
Františka Jurigu a Justíny Jurigovej, rod. Jančinovej.

Podakovanie za podporu patrí
Slovenskému literárnemu fondu,
spoločnosti GD TEAM,
Ing. Petrovi Blizniakovi,
Ing. Jozefovi M. Kováčovi
a Ing. I. Záthureckému.

Motto:

Ej, horí ohník, horí,
my tu pri ňom, chorí.

Čím chorí, čomu na vine?
A vôkol vetria,
že im patríme?
Choré sú dejiny,
alebo my sme chorí,
keď v nás tušia
jak dravce možnú korisť?

(Milan Rúfus: Tichý plač srdca)

PREHRABÁVANIE SA V CITOCH AJ V PAMÄTI (ALEBO SNAHA O ODHALENIE PRAVDY?)

Vyšli sme z kaviarne rozhorúčení ako po dvánástich kolách v ringu. Nie, až tak veľmi nás tých pár pohárikov nevyčerpalo. No keď sa dvaja chlapi snažia dokázať každý svoju pravdu, niekedy ich to vyčerpá viac ako drevorubača sekera.

„Pozri sa nad tú sochu Štefánika! Nie je to výsmech našej svojbytnosti? Veď každý, kto čo len trocha pričuchol k heraldike, vie, že ten český lev vyjadruje nadradenosť! Chceš mi azda povedať, že by Maďari strpeli nad sochou Košúta či dokonca niektorého z Arpádovcov čosi podobné? Hovoríme si, že sme konečne uskutočnili svoje sny o národnej svojbytnosti a suverenite. No stačí sa pozrieť na túto sochu a aj hlúpejšiemu, než sme my dvaja, musí byť jasné, aká je skutočnosť! Alebo chceš azda povedať, že by Česi strpeli nad sochou Karola IV. hoci len Jura Jánošíka tancujúceho odzemok s valaškou nad hlavou?“ zasmial sa môj najlepší kamarát Ondrej. Namojdušu, takú vyčerpávajúcu a pohotovú odpoveď som od neho naozaj neočakával.

„Dočerta, ako je možné, že mi doteraz nikdy taká múdra myšlienka nenapadla?“ hneval som sa a moja pýcha utrhla riadny úder do nosa.

„Azda som jediný v tomto národe, ktorého majú trápiť tieto otázky?“ zavrčím vo svojich nespokojných myšlienkach ako hladný pes, keď mu niekto chce ukradnúť kosť, ktorú práve obhrýza. Nepomohlo mi to.

„Čo už narobíme, keď aj náš súčasný pán prezident sa skláňa pred osobnosťami prvej ČSR, ich bezhraničnou ľudskosťou a demokratizmom? Azda nevie, že títo veľkí duchovia boli z väčšej časti stvorení tak ako otec vlasti? Niežeby som veril všetkému, čo v Škaredej vojvodkyňi napísal o Karolovi IV. Lion Feuchtwanger. Keby však niekto zakazo-

val spisovateľovi popustiť uzdu citom a fantázii, spáchal by smrteľný hriech. No nijaký dobrý spisovateľ nemelie múku z vody a Feuchtwanger určite bol veľmi dobrým spisovateľom!

Veru, poriadne náš súčasný pán prezident poopľúval prvý novodobý samostatný štát, jeho prezidenta a Slovákov. Bola to závišť, že ani zďaleka nemá jeho osobnostné rozmery? Alebo azda nevie, on ani jeho poradcovia, že Mons. ThDr. Jozef Tiso bol prezidentom v priebehu 2. svetovej vojny, čiže v čase, kedy aj najmocnejší vladári sveta stáli v haptáku pred Adolfom Hitlerom? Dobrý prezident sa však ani vtedy nemohol pozeráť predovšetkým na to, čo si kto o ňom myslí, dokonca ani na to, či neodvisne na šibenici! Myslel najmä na národ, na čele ktorého stál. Na to, čo bude v budúcnosti s týmto národom! Čo musí robiť, aby ho bez veľkej ujmy previedol cez tie ťažké časy. Veď vtedy najmä od jeho rozhodnutí záviselo, či slovenský národ vôbec prežije!

Ako môže vzdelaný človek porovnávať podmienky na vládnutie po skončení prvej svetovej vojny (celosvetová revolučná nálada) a v priebehu druhej svetovej vojny? A keby just tá vojna aj nebola a v ľudskej histórii by dokonca exot menom Adolf Hitler či iní jedinci, pre ktorých bolo najdôležitejšie vlastné ego, neboli?

Skúsme sa pozrieť z hľadiska všeobecných faktov na Slovensko a Slovákov v dobe, keď bol prezidentom „antidemokrat a fašista“ Jozef Tiso a vychýrení demokrati T. G. Masaryk, Eduard Beneš a aj ďalší! V dobe, keď stál na čele Slovenskej republiky Jozef Tiso, žandári ani raz nestrieliť do chudoby, ktorá sa búrila, lebo nemala čo do úst! Mnohí naši rodáci, ktorí v čase nezamestnanosti na Slovensku po vzniku prvej ČSR museli pred hladom utekať do sveta, sa na Slovensko vracali. Nemožno zabudnúť, že prvá SR trvala iba šesť rokov, a to v čase vojny! Áno, vznikla aj z milosti či špekulácií Adolfa Hitlera! Samozrejme, že musela za to platiť! Ale ktorý štát v jeho dosahu nemusel a neplatil? Veď Nemecko si privlastnilo všetko bohatstvo prvej ČSR vytvorené aj rukami, umom Slovákov a z prírodných bohatstiev Slovenska. No nik z hrdinov ani nemukol. Okrem toho zástupcovia Československej republiky na Viedenskej arbitráži 2. 11. 1938 súhlasili s odstúpením najúrodnejších častí južného a východného Slovenska Maďarsku, hoci s tým zástupca autonómnej vlády SR nesúhlasil. Dnes sú už všeobecne známe rokovania Hitlera s Horthym o tom, že mu dá Slovensko, ak sa mu podarí rozbiť ČSR. Bolo to v čase, keď Slováci bojovali

o autonómiu. No keď bola vyhlásená mobilizácia, nik zo slovenských predstaviteľov, až na nedôležité výnimky, neagitoval proti obrane hraníc ČSR a, podľa mojich vedomostí, percentuálna účasť Slovákov v zbrani bola pri mobilizácii vyššia ako Čechov (neschopnosť nastúpiť pre rôzne príčiny).

Ako to, že pán prezident Ing. Andrej Kiska nevie o masakre robotníkov žandármí 25. mája 1931 v Košútoch a zatknutí poslanca Štefana Majora, hoci tomu imunita vyplývala z ústavy? Aj to bola demokracia? A keby just! Košúty sú od Popradu ďaleko a pán prezident sa môže vyhovárať aj na to. No o krompašskej vzbure z februára 1921, pri ktorej boli údajne zastrelení iba štyria robotníci a len niečo vyše dvadsať ich bolo ťažko zranených, pán prezident vedieť musí, aj keď vtedy ešte nebol na svete! Veď Krompachy sa najmä touto vzbúrou dostali do histórie Slovenska. No Krompašania by sa boli veľmi radi uskromnili, keby boli čo len tušili, že o rok či dva bude ich vzbura zámkou na zlikvidovanie tejto huty, vtedy jednej z veľmi moderných v rámci Európy, ktorá mala surovinovú základňu priamo pod nosom (napr. Slovinky, Rudňany, Nižná Slaná a i.). Na Spiši bola téma krompašskej vzbúry a s ňou súvisiacimi „hladovými dolinami“ veľmi boľavá.

Hladové doliny sú v slovenskej histórii jedným z najvýrečnejších svedectiev o práci vlády pražských demokratov. Veru, štatistiky o likvidácii domáceho aj ostatného priemyslu na Slovensku po vzniku ČSR nikoho nenechajú na pochybách. V Uhorsku aj vďaka domácejmu priemyslu nebolo Slovensko najzaostalejšie a ani najchudobnejšie. Pravdou je, že vláda ČSR nahrádzala zaostalý priemysel modernejším, ktorého budovanie štát veľmi podporoval. No skoro výhradne iba v českých krajinách. Tento fakt nám potvrdia aj štatistiky vysťahovalectva. Podľa približných údajov sa v rokoch 1920 – 1934 vysťahovalo zo Slovenska za prácou vyše pol milióna ľudí. Aj to sú podľa niektorých veľmi skromné údaje. Kedy už konečne historici, ktorí sa zaoberajúci ekonomikou, a ekonómovia fušujúci do histórie napíšu pravdu? Veď na klamstvách nemožno stavať nič pevného, tobôž štát!

Nežije už veľa ľudí, ktorí si ešte pamätajú vznik prvej SR. Mne v spomienkach stále vystupuje opustená pila v Mlyne v mojej rodnej obci a drevené chalupy okolo nej. Chodili sme sa ta hrávať, aby sme sa mali čoho báť. Dom mojich starých rodičov, tých od mamy, bol od Mlyna asi dvesto metrov. Keď umrel mamkin otec, my malí vnuci a vnučky

sme sa pochytili za ruky, tancovali a spievali pesničku: „Umrlý, umrlý, košeľa ti smrdí, stávaj hore!“ Nevie, prečo sa mi tá pesnička páčila, ale pamätám si, že keď som nemal s kým, spieval a tancoval som si ju sám, hoci aj na ceste. Mamke to žalovali, a tak mi zakázala chodiť k starej mame. Na jeseň sa stal zo mňa veľký prvák. Pani učiteľka mi dala na starosť spolužiaka, ktorému učenie veľmi nešlo, a tak som sa do Mlyna dostal, až keď ma moji rodičia vzali k starej mamke, aby som sa pochválil s koncoročným vysvedčením. Považoval som to za súhlas na návštevu strašidelného Mlyna. No namiesto píly, ktorá nám poskytovala toľko napätia, tam stála píla nová. Strašidlá nahradil pracovný ruch. Škrípanie píly pri rezaní klátov na dosky či hrano-ly nám bránilo v rozhovore. Nepáčilo sa mi to. Nová píla nedokázala tú starú v mojich spomienkach nahradiť. Čo ma v tej novej ohromilo, bola elektrina. Fakt, že stačilo stlačiť gombík a píla začala pracovať. Bolo to také očarujúce, že sa mi podarilo nahovoriť bratanca a ešte jedného kamaráta a v noci sme uviedli pílu do chodu. Samozrejme, že sme vzali nohy na plecia a prášili domov vystrašení tým, čo sme urobili. Neskoršie sme sa tým pyšili a nakoľko nám kamaráti neverili, pokúsili sme sa o to znova. Gombička nás však neposlúchala a domov sme šli sklamaní.

Spomínam si aj na prvé stretnutie s gardami. Zdá sa mi, že som vtedy ešte do školy nechodil. Hrali sme sa pod cieňou, keď nás vyrušilo nejaké vyrevovanie. Neodolali sme. Na druhej strane dolinky, v ktorej sa rozkladala väčšina našej dediny, kráčali v trojstupe chlapi v čiernych uniformách, bričeskách a vyleštených čižmách s tvrdými sarami, ktorí vykrikovali: „Teraz máme Sidora, čuší každá potvora!“ Prišlo mi to na um pri čítaní základných znakov fašizmu, lebo jeho údajný nástup sa na Slovensku spája s menom Jozefa Tisa. No aj podľa môjho skoro o sedem rokov staršieho brata vtedy už bol Mons. ThDr. Jozef Tiso znova bánovským dekanom, lebo prezident ČSR Emil Hácha ho pozbavil funkcie predsedu vlády autonómnej Slovenskej republiky a miesto neho menoval Karola Sidora.

Hľadal som prvky fašizmu v zákonných aktoch, aj vo výkonej moci obdobia, keď na čele štátu stál Mons. ThDr. Jozef Tiso a ešte tu, po porážke SNP, nevládla nemecká branná moc. Nechcem a ani si netrúfam porovnávať podmienky uplätovania moci v prvej SR a v ČSR po Mníchove. Čo však viem, je fakt, že aj po Mníchove vláda prvej ČSR dis-

ponovala prostriedkami na odpor neporovnateľne väčšími, ako mala prvá SR aj v čase svojej najväčšej sily. Vojenskú silu prvej SR najlepšie vystihuje vtip, ktorý Slovenskom letel, keď Nemecko prepadlo ZSSR: Minister zahraničných vecí Nemecka von Ribbentrop sa obrátil na ministra obrany Slovenského štátu Alexandra Macha: „Pán minister, mohli by ste nám pomôcť na Východe svojím letectvom?“ Alexander Mach mu odpovedal: „Ale, samozrejme, pán minister! A koľko lietadiel vám máme poslať? Jedno? Dve? Alebo všetky tri?“

O živote v prvej SR sa najviac dozvieme z knihy *Financoval som SNP* od guvernéra národnej banky prvej SR, JUDr. Imricha Karvaša. No z hľadiska faktografického odporúčam záujemcom aj knižočku Mgr. Romana Michelka: *Slovenská republika v rokoch 1939 – 1945*. Nebolo by na škodu ani niektorým kandidátom na veľký doktorát vied, keby si ju prečítali pred vystúpením v televízii, aby sa za nich kolegovia a známi nemuseli hanbiť.

Veru, začiatok mojej povinnej školskej dochádzky bol začiatkom nášho samostatného štátu. A deň môjho narodenia je zhodný s dňom prijatia prvej ústavy prvej SR. Môj ocko mi vtedy povedal: „Teraz môžeme a musíme ukázať, čoho sme schopní! Preto sa musíme čo najlepšie a čo najviac učiť!“ Bez mučenia priznávam, že som na otcove múdre slová neraz pozabudol.

Keď sa trochu prehľadáme v problematike vysťahovalectva, zistíme, že kroky našich rodákov za chleбом smerovali najmä do USA, Kanady, Francúzska, Nemecka a Belgicka. Nástupom Hitlera a jeho praktík, kto mohol, z Nemecka ušiel. Kanada a USA boli mimo dosahu Hitlera, a preto aj mimo možností návratu vysťahovalcov. No vznikom samostatnej Slovenskej republiky sa napriek vojne pomaly strácali hladové doliny a vracali sa aj vysťahovalci z Nemecka, Belgicka a Francúzska. Zlepšovala sa nielen sociálna stránka národa, ale aj školstvo, kultúra a umenie. Pracovalo sa aj na zabezpečení technického vzdelania vybudovaním Slovenskej vysokej školy technickej v Košiciach. Vďaka „súhlasu“ vlády ČSR s odstúpením južnej časti Slovenska Maďarsku pri Viedenskej arbitráži, druhá vysoká škola technického smeru v Košiciach nevznikla (prvá vysoká škola technického smeru na Slovensku – banícka fakulta v Banskej Štiavnici – bola po vzniku ČSR presťahovaná do Příbrami) a vybudovať takúto vysokú školu v Martine sa aj pre vojnu nestihlo.

Pri príležitosti osláv 100. výročia založenia Univerzity J. A. Komenského v Bratislave by nebolo zaškodilo, keby si ich organizátori prečítali aspoň state boja o vznik tejto Univerzity z knihy ThDr. Ferdiša Jurigu *Kriesenie slovenského národa a slovenskej krajiny*, aby nám tieto oslavy nepripadali ako dar z neba.

Je už načase priznať, že vznik samostatnej Slovenskej republiky veľmi priaznivo a výrazne ovplyvnil všetky oblasti života ľudí na Slovensku. Niečo z psychiky tej doby som pocítil v roku 1989 a zhruba počas niekoľkých nasledujúcich rokov po vzniku druhej SR. Žiaľ, potom znova nastupuje prevaha egoizmu nad ušľachtilosťou. Od viacerých vzdelancov, ktorí už boli dospelí pri vzniku prvej SR, som počul vyznanie: „Nikdy by som nebol uveril, že je možné úroveň nášho národa po každej stránke tak povzniesť.“ Samozrejme, toto bolo pravdou len dovtedy, kým Slovenskú republiku neobsadili vojská hitlerovského Nemcka. Nemálo si z tohto obdobia veľmi dobre pamätám aj sám. No bol som ešte dieťa a pripúšťam, že môj pohľad má aj svoje chyby. Preto by som privítal, keby sa už konečne naši historici pozreli na vec z hľadiska faktov a nie toho, čo si niekto praje. Azda je to taký veľký problém?

No vráťme sa k tej demokracii vládnuccich. Základným zákonom každého demokratického štátu je ústava. Vari pán prezident Kiska, či páni, ktorí mu radili, nevedia, že za časť ostravsko-karvinskej uhoľnej panvy zaplatila vláda prvej ČSR Poľsku značnou časťou Spiša a Oravy? Z osobných stretnutí pri návšteve týchto častí Poľska viem, že ich obyvatelia, vrátane potomkov, sa ešte aj v roku 1960 považovali za Slovákov. Či sa k nim hlásia aj dnes, nemôžem tvrdiť, lebo od spomínaného roku som sa do týchto častí Poľska nedostal. Česká republika však má z tohto obchodu dodnes nemalý prospech a my za kvalitné uhlie platíme ťažké peniaze. Aj to je demokracia, pán prezident?

Prvá Ústava ČSR poznala iba národ československý, čiže český, a, samozrejme, aj jazyk iba československý, čiže češtinu. De iure boli Slováci uznaní za samostatný národ a tým aj slovenčina za samostatný jazyk až v Ústave ČSR niekedy po roku 1949. V ČSR mali väčšie práva menšiny než Slováci, spolutvorcovia ČSR. No Pittsburská aj Clevelandská dohoda hovoria o úplnej autonómii Slovákov v štáte, ktorý vznikol aj vďaka Slovákom a Čechom žijúcim v USA. Americkí Česi dokonca protestovali proti neprávam, ktoré sa v ČSR na Slovákoch páchali. Nejednen Slovákov, o. i. Andrej Hlinka, si za požiadavku naplnenia

týchto dohôd posedel v Mírove. No my, pamätníci tejto demokracie, vieme, že ešte v roku 1953 sme zhruba do apríla na gymnázium v Lip-tovskom Mikuláši nemali istotu, či budú povolené maturitné otázky so Štefánikom a štúrovcami. Andreja Hlinku, Martina Rázusa a ďalšie osobnosti slovenskej histórie si mnohí z nás v tej dobe neodvážili pus-tiť ani do myšlienok. Vládna mašinéria vytvorila silnú čechoslovakis-tickú kolóniu z mnohých mocibažných Slovákov, ktorá aj dnes pracuje na tom, aby sa Slovák nemohol cítiť vo vlastnom štáte doma. Akokoľ-vek okatú pravdu o tomto vyhlasujú agilní poskokovia neofašizmu. Je toto normálne a morálne? Zvolili sme si prezidenta, ktorý bez akejkol'-vek objektívnosti neprotestuje, keď Slovákov kde-ko vyhlasuje za fa-šistov, ba skôr, zdá sa, iniciuje takéto tendencie? Ale kto sa opováži vyhlásiť za fašistov nemecký národ, Talianov, Maďarov či Španielov? Hoci niektorí ich významní predstavitelia boli iniciátormi fašizmu ako formy štátnej moci. Samozrejme, že je to tak správne! Lebo fašistic-kého národa na svete niet, okrem nás, Slovákov. A ako hovorí Milan Rúfus vo svojej básni *Tichý plač srdca*: „Ej, horí ohník, horí, my tu pri ňom chorí. Čím chorí, čomu na vine? A vôkol vetria, že im patríme! Choré sú dejiny alebo my sme chorí, keď v nás cítia jak dravci možnú korisť? V nás nikdy víťazov pri živočíšnom spore. Siroty nemej mate-re hľadajúce ju hore. S hlavami veky v blankytech, dve ťažké ruky pribí-té na kríži zemi sporej.“

Veru tak! Nik nehľadá pravdu, ale skláňa sa pred mocnejšími. A ne-treba ju hľadať dlho. Naozaj si stačí prečítať Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o Ústave Slovenskej republiky a spomienky Imricha Kar-vaša, guvernéra Slovenskej národnej banky, na Slovenskú republiku v rokoch 1939 až do jej okupácie vojskami hitlerovského Nemecka a porovnať s pomermi v ostatnej Európe! A Imricha Karvaša nik ne-môže obviňovať, že nebol za spoločný štát s Čechmi. Jeho manželka bola Češka. Do rozpadu ČSR a vyhlásenia Protektorátu Čechy a Mora-va bol ministrom vlády ČSR. Navyše vraj bol slobodomurár. Ale kto už môže brániť tento národ, keď to neurobí jeho vlastný prezident, pri-čom od neho nežiada, aby riskoval svoj život, ako to robil Jozef Tiso pri priamom stretnutí s Adolfom Hitlerom alebo keď odobril vstup ne-meckých vojsk po porážke Povstania? Možno by bolo niekomu vyho-vovalo, keby sem boli Nemci prišli ako okupanti?

Samozrejme, že tých nepravostí, ktoré vládnuce kruhy spoločné-

ho štátu (ČSR, ČSSR) na Slovákoch spáchali, je oveľa viac. Nehovorím o Čechoch ako o národe. Je však veľmi veľa toho, čo by bolo potrebné povedať si otvorene, pravdivo a bez výhovoriek. Ako dobrý brat bratovi. To takzvané bratstvo mladšieho a staršieho brata nemalo s týmito pojmami veľa spoločného. Žiadalo by sa a bolo by už konečne načas, aby historici oddelili naše dejiny od veľkých demokratov, ale aj od fašistov tých, ktorí nimi neboli, a napísali historickú pravdu. Lebo amatér môže argumentovať len tým, čo bije do očí. A do prázdnej bránky sa góly ľahko dávajú.

No je vôbec v silách jedinca napísať pravdu? Imrichovi Karvašovi sa podarilo čo to z nej ukázať iba preto, lebo to uverejnil v čase procesu socializmu s ľudskou tvárou, kedy to pasovalo do kariet mnohým z mocných. No stále sú to iba spomienky, hoci dobre informovaného a seriózneho človeka, čiže je to jeho osobná pravda so snahou o jej objektivizovanie. Ale je to aj historicky objektívna pravda? Veď čože vie akokoľvek informovaný obyčajný človek o veľkej politike? Kto môže s úplnou istotou povedať, prečo „tatiček“ a neskoršie „prezident osloboditeľ“ (ktorý sa ukryl pod dáždnik, ešte skôr ako začalo pršať) robili ako robili? Voľakedy dávno som v knihách po otcovi našiel niečo, čo napísal Tomáš G. Masaryk. Vtedy sa mi mnohé autorove myšlienky veľmi páčili. No páčili by sa mi aj dnes?

Samozrejme, vyššie uvedené nemá byť tvrdením, že Slovensko a Slováci vytvorením spoločného štátu s Čechmi nič nezískali. Omyl! Tento štát bol výbornou myšlienkou a keby v mnohom pri jej uskutočňovaní nevyhrávala sebeckosť a snaha po nadradenosti nad všeobecnou potrebou oboch národov, možno by sme sa boli vyhli nielen obidvom -izmu, ale aj táraninám o doplácaní či iným hlúpostiam, lebo iba hlupák môže pri spolužití tvrdiť, že na toho druhého dopláca. Dnes by si tí, ktorým ide iba o vlastný prospech a tieto národy sú im ukradené, nemuseli vymýšľať také nezmysly, že slovenský národ plače za spoločným štátom, lebo by to bola pravda! Žiaľ, aj tento štát netvorili iba nesebeckí a sebakritickí ľudia. No bude ľudstvo žiť tak dlho, aby porazilo tých sebeckých? Alebo vyhrajú na celej čiare?

Nie, v úvode som vonkoncom nechcel písať o ČSR, jej charaktere či vzťahu a postoji jej predstaviteľov k Slovensku a Slovákom. To nechávam na tých, ktorí sú za to z peňazí týchto národov platení. No bol som k tomu donútený dvoma ľuďmi: úlohou jedného je tento ná-

rod brániť, nie špiniť! Preto sa ho pýtam: Koľko oveľa silnejších štátov urobilo v boji proti fašizmu aspoň polovicu toho, čo my Slováci? No najmä si treba položiť a zároveň seriózne zodpovedať otázky: Bolo by možné, a nielen na Slovensku, zorganizovať protifašistický odboj takého rozsahu, akým bolo Slovenské národné povstanie, bez existencie štátu, ktorý mal určitú suverenitu, vlastnú armádu, ale aj pochopenie na organizovanie takéhoto odboja zo strany predstaviteľov tohto štátu? Hitlerovskí mocipáni čakali iba na to pozvanie, no nie po porážke Povstania, ale ešte pred jeho vypuknutím! Ak niekto tvrdí, že áno, tak sa pýtam: Prečo nevzniklo niečo také napríklad v Maďarsku? Veď tam bola oveľa väčšia nielen vojenská sila, ekonomika, ale aj asi trojnásobný počet obyvateľstva? To platí minimálne desaťnásobne o Poľsku. A vzhľadom na množstvo a kvalitu zbrojoviek aj o Protektoráte Čechy a Morava! Vieme, že v Protektoráte bol veľký útlak, ale aj množstvo zbraní, ktoré sa dali ukradnúť a použiť v odboji. A to nehovorím o Francúzsku a rade ďalších oveľa mocnejších štátov než bola prvá SR pod kuratelou Hitlera.

Už spomínaný guvernér Slovenskej národnej banky Imrich Karvaš vo svojich pamätiach hovorí i o tom, ako fašistická slovenská vláda financovala tú Benešovu exilovú v Londýne. Chce azda niekto tvrdiť, že prezident Slovenskej republiky o tom nevedel? Ak nevedel, tak bol hlupák a mal byť súdený za hlúposť. Veru, Benešova skupina v Londýne si žila dobre aj vďaka existencii prvej SR. Exilový prezident sa legálnemu prezidentovi prvej SR za to odvdčal tak, že skoro jediný trval na jeho bezpodmienečnej poprave. Aj to bol prejav ľudskosti a demokracie? Nie je iróniou, že sme zvolili za štvrtého prezidenta druhej SR človeka, ktorý vedel dobre mávať miliónmi, no pre vznik tohto štátu neurobil zhola nič? A chválospevy o prezidentoch Masarykovi a Benešovi svedčia iba o tom, že buď nevie, o čom hovorí, alebo vie veľmi dobre, prečo tak hovorí.

Pozrime sa aj na ďalšieho prezidenta, teraz už ČSFR, ktorý sa štylizoval do pozície veľkého demokrata a humanistu! Stal sa ním po páde totalitného režimu a vlády KSČ. Jeho povinnosťou bolo robiť všetko preto, aby ľudskosť prevládla nad neľudskosťou a sebeckosťou. A čo robil z hľadiska ľudskosti? Možno si myslel, že tú pýchu „blbý Slovák“ nedokáže rozlúštiť, nech je obalená v akomkoľvek obale. Bol iniciátorom zlikvidovania zbrojárskeho priemyslu, ktorý bol skoro výhrad-

ne na Slovensku, v dobe, keď sa všade potichu zbrojárska výroba rozširovala. A skoro úplným rozbitím obchodných a iných hospodárskych vzťahov s krajinami bývalej RVHP (Rada vzájomnej hospodárskej pomoci, pozn. red.) a východného bloku vôbec sa mu podarilo zabezpečiť Slovákom aj vyše 30% nezamestnanosť. Aká je situácia dnes, vie každý z nás, ak to vedieť chce. Žiaľ, ešte stále je medzi nami Slovákami veľa takých, ktorí v intenciách týchto veľkých „demokratov“ pracujú. Jedni za judášsky groš, iní sa cítia ako veľkí mudrci. Čo sú naozaj? Škoda o tom hovoriť. U nás na Liptove sa zvykne povedať: Nestojí mi ani za reč!

Medzinárodná politika a tobôž ekonomika má dnes už toľko zádrheľov, že vysvetliť ich jednou či dvoma vetami je nemožné aj pre najlepšieho politológa kríženého s vynikajúcim ekonómom, a do tejto kategórie ja určite nepatrím.

Mojím hlavným cieľom však bolo a je napísať pravdu o ľuďoch, ktorí bojovali a mnohí aj zahynuli v boji proti fašizmu na rôznych frontoch, a dodnes sa im nedostalo vďaky ani uznania. Niektorých, aj z tých, čo bojovali proti fašizmu ešte pred vypuknutím 2. svetovej vojny v Španielsku a neskôr zahynuli v SNP, som poznal osobne. Iných som spoznal počas SNP a v priebehu svojho tuláckeho života po miestach bojov SNP. Rozprávali mi ich matky, otcovia, deti, vnuci, priatelia aj známi. Mnohí padli, zahynuli v koncentračných táboroch alebo boli dokaličení nielen v boji proti fašizmu, ale aj preto, lebo namiesto poklonkovania niesli hrdó svoju hlavu aj na popravisko. A dnes sú neraz špinení tými, čo bojovali v pivniciach a ujali sa moci, keď prestalo pršať. Žiaľ, neraz potomkovia, ktorí o veci nevedia nič, pľujú na tých, čo neprežili.

Vo svojom románe *Dlhé prázdniny* pre čitateľov od desať do sto rokov opisujem deň, v ktorom odišla do Slovenského národného povstania pod vedením môjho otca väčšina chlapov z mojej rodnej obce:

Skončili sa roboty na horských lúkach a začala sa žatva. My pastieri dobytky sme sa presťahovali z hôr na lúky popod kraje. V ten deň sme pásli na Rohačkách a cítili sme sa nádherne. Deň bol ako vystrihnutý z čarokrásnej knihy rozprávok. Preto sme aj k sebe mali bližšie. Prichádzal čas obeda. Napasený statok ležal kde-kade pomedzi krovie. Nakládli sme ohník a začali opekať slaninku alebo len krajec chleba pod

bryndzu. Podľa toho, čo komu mamka alebo gazdiná, u ktorej slúžil, zabalila do torby. Vtom sa z diaľky začalo približovať hučanie. Podobalo sa hrmeniu hromu ohlasujúceho veľkú búrku. No inokedy s rastom sily pribúdali na oblohe ťažké tmavosivé až čiernosivé mraky. Teraz nebolo na oblohe ani mráčika. Slniečko sa na nás pozeralo s takým pokojom, akoby nám chcelo povedať: „Nebojte sa, nič sa nedeje!“ Na chvíľku nám to pomohlo, ale ten hukot bol stále silnejší a hroznejší. Prežili sme v horách nejednu búrku, no ani jedna nám nenahnala toľko strachu. Ba neraz nám náladu ešte zlepšila. Toto hrmenie sa na hrom podobalo iba zvukom. Po chvíli sme pocítili chvenie a postupne sa nám zdalo, že sa trasie nielen celá zem, ale aj nebo. Preto sme sa začali triasť aj my. No navzájom sme sa k tomu nepriznali.

„Chlapi, poďme do štálu, lebo príde búrka!“ povedal Slávo, ktorý bol od najstaršieho z nás o štyri a od najmladšieho o osem rokov starší. Bol nielen najvyšší a najťažší, ale taký mocný, že by nás bol možno schopný odniesť všetkých v jednej ruke.

„Ak príde búrka, my pôjdeme do štálu a ty budeš strážiť statok!“ zahriakol ho Flóro, ktorý mal už dvanásť rokov a bol z nás malých najstarší. Nebol najvyšší ani najsilnejší, no nepochyboval, že je najmúdrejší. Keď sa totiž rozchýrilo, že v hore sú partizáni, ktorých si väčšina stotožnila s Jánošíkovou družinou, všetci starší paholkovia utiekli k nim. „Ale máš šťastie. Na oblohe niet ani mráčika,“ doložil Flóro so sebavedomým úsmevom.

Neklamal. Obloha bola stále nebovobelasá, bez jediného kazu, akoby ju ráno vyumývali aj vyutierali. Slniečko sa usmievalo ako šťastné malé dieťaťko. Iba akási neviditeľná ťarcha nás tlačila do zeme a ubíjala. Nevedeli sme, kde začína, odkiaľ prichádza, ani kde končí. Strach, ktorý sa nás začal zmocňovať, rástol spolu s hukotom. Slzy sme mali na krajíčku. Nikomu nebolo do reči. Nik sa nechcel pozrieť na toho druhého, aby mu ten strach v očiach nezbadal. Z hukotu, ktorý sa už rovnal burácaniu hromu, aké sme doteraz nepočuli, sa z ničoho nič vynorilo lietadlo, potom druhé... desiate... sté...

„To sú americké!“ múdril sa Flóro.

„Nevieš mi povedať, prečo by americké lietadlá leteli na Rusko?“ opýtal som sa ho škriepne. Škriepka mi doteraz vždy proti strachu pomohla. Dúfal som, že sa tak stane aj teraz. Mýlil som sa. Počet lietadiel na oblohe neustále rástol. Políhali sme si na zem hore pupkom a počí-

tali ich. Ja som narátal stopäťdesiat. Flóro stopäťdesiatdva. Musel ich napočítať viac, lebo bol o dva roky starší. Potom sa ich vyhrnulo toľko, že sme ich už počítat nestačili. Zastreli slnko aj celú oblohu. Nastala taká tma, akoby prišiel súdny deň. Nebolo nič vidieť ani počuť, iba ten neznesiteľný hukot. Vlastne ten zvuk sa už ani hukotom nedal nazvať, lebo akoby sa bol zhmotnil, premenil na nejakú masu. Tá hrozivo visela nad nami a tlačila nás k zemi. Lietadlá, ktoré boli predtým také krásne, vyvolávali v nás ukrutnú hrôzu. Čas sa zastavil. Mysleli sme, že nastal koniec sveta a čakali sme iba na to, kedy sa z tej tmy vynorí prísna tvár pána Boha a jeho vystretý káravý prst. V tej hrôze sme hádam ani nedýchali. Ba neodvážili sme sa ani pohnúť, aby sme toho trestajúceho Boha neupozornili, že sme na svete. Nevieť, kedy to burácanie prestalo. Boli sme hluchí a až po dlhej dobe sme zbadali, že nad nami je znova belasá obloha a slniečko sa milo usmieva. Ticho, ktoré nastalo, nás naplnilo ešte väčším strachom. No nechceli sme si to priznať.

„Celý čas som tie lietadlá rátať. Bolo ich desaťtisícšesťstoosemdsiatsedem,“ povedal som do neznesiteľného ticha.

„Cha-cha-cha,“ zaškeril sa Flóro a videl som, ako mu odľahlo. „Samozrejme, ešte si stále iba štvrták a počítanie nad desaťtisíc ti robí problémy. Bolo ich presne dvanásťtisícpäťstoštyridsaťtri!“

„Bolo ich najmenej milión,“ vyhlásil Jano Črpkaj, ktorému robil problémy prechod cez desiatky a nikto by ho nepresvedčil, že milión nie je najväčším číslom, aké ľudstvo pozná. Každý trval na svojom. Rozsúdiť nás nemal kto. Tak sme sa pobili. No ani bitka nedokázala vyhnať z nás strach, ktorý priniesli tie nádherné lietadlá. Miro Blizniak odišiel do krovia a vrátil sa s kravami. Už ich mal uviazané na retiazkach. Mohol si to dovoliť. Bol z nás najmladší.

„Poobede ideme zväzať,“ povedal hluchozrak.

„Mama na obed doja,“ zahlásil Jano Črpkaj a pobral sa za ním. Všetci sme vedeli, že klamú, ale nik im to nevykričal. Po nich bez slova odišli aj Palček, Slávik, Špaček a Kapláň. Zostali sme iba traja. Slávo, Flóro a ja. Hanbili sme sa pozrieť jeden druhému do očí. Mali sme v nich strach.

„Paľo, ideš?“ opýtal sa ma Flóro vari po polhodine ticha. No nečakal na moju odpoveď. Zamieril do krovia a vrátil sa už s volmi na retiazkach.

„Nechod! Môžeš do večera čítať! Budem ti obháňať,“ zaprosil Slá-

vo. Bolo mi ho veľmi ľúto. Nedokázal nájsť v sebe odvalu, aby šiel domov, ale ostať sa bál. Neraz pásol voly ďaleko v horách, kde nebolo po človekovi ani smradu, a nenapadlo mu, že by mal mať z niečoho strach. Teraz sme našu dedinku videli ako na dlani.

„Pod' aj ty! Neboj sa! Vaši ťa nebudú biť. Po takomto ťa určite nebudú,“ posmeľoval som Sláva. No nečakal som, kým sa rozhodne. Voly kráčali predou mnou po poľnej ceste. No aj ony boli voľajaké smutné. Inokedy sa štuchali rohami, poťahovali sa, akoby si merali sily. Teraz šli pokojne, bez náznaku neposlušnosti.

Polia, až kam som dovidel, boli opustené. Nebolo na nich ani živej duše. Aj dedina bola ako vymretá. Doma nebol nik. Nechápal som to. Strach vo mne stále rástol. Zavolať som napravo aj naľavo do susedov. Zahvízdal na prstoch. Keby bol aspoň nejaký pes zaštekal. No ani Kamizlíkovie Cukrína sa neozvala a tá ma zvykla vítať zúrivým brechtom, aj keď som bol kilometer od domu. Zdalo sa mi, že všetci ľudia pomreli a ja som jediný živý medzi mŕtvymi. Uviazal som voly k válovu a pobral sa na Uhlisko. „Tam sa bude aspoň nejaký stavec vyhrievať na slniečku,“ rozmýšľal som.

Na Uhlisku boli všetci ľudia z dediny, dokonca aj psy. Uprostred bol voz a na ňom stál môj otec. Čosi hovoril a ľudia ho pozorne počúvali. No ja som to nevnímal. Všetok strach, ktorý sa vo mne hromadil od priletu lietadiel, ba aj ten, ktorý už bol vo mne ukrytý odvtedy, ako som v našej dedine prvý raz stretol ozbrojených vojakov, sa zo mňa vyvalil. Reval som ako dieťa, ktorému sa nesmierne páčilo rozžeravené železo, keď ho však vzalo do ruky, namiesto šťastia pocítilo ukrutnú bolesť. Reval som zo všetkých síl, plačom dospelého. Postupne sa ku mne pridávali ženy, deti aj chlapi. Ústa som mal rozďavené ako veľryba, keď prehltala Jonáša. No ten strach nie a nie zo mňa vypadnúť. Nemal určitú podobu, ani ohraničenie. A práve preto bol hrozný. Otec pozrel smerom ku mne. Zoskočil z voza a vzal ma na ruky. Hľadal ma, bozkával a ja som sa vôbec nehanbil. Postupne sa k nám pridávali aj ostatní ľudia. Všetci plakali, bozkávali sa a nik sa za to nehanbil. Takto verejne a bez začervenania si u nás ľudia doteraz azda ešte nikdy nevyjadrili lásku. A nik sa za to nehanbil. Možno to trvalo hodinu, možno len niekoľko minút, neviem. Nič som nechápal, nič som necítil, iba bolesť.

Keď som sa prebudil, už sa zvečerievalo. Ležal som v izbe na poste-